

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Banale detaljer, subtile analyser?

refleksioner over næranalysens mening i diskursstudier

Horsbøl, Anders

Publication date:
2006

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Horsbøl, A. (2006). *Banale detaljer, subtile analyser? refleksioner over næranalysens mening i diskursstudier*. Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi, Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Banale detaljer, subtile analyser? Refleksioner over næranalysens mening i diskursstudier¹

af Anders Horsbøl

Indledning

En af mulighederne for at skelne mellem forskellige typer af diskursstudier er at anvende distinktionen +/- næranalyse, altså at skelne mellem de diskursanalyser der beskæftiger sig med verbalsproglige, billedsproglige, kropssproglige og tegnsproglige ”detaljer”, og de diskursanalyser der ikke gør det.² Denne distinktion vil jeg her gøre brug af, idet jeg vil identificere og diskutere nogle kendetegn ved diskursanalytiske næranalyser. Grundspørgsmålet drejer sig om hvilken mening næranalysen har inden for en diskursanalytisk ramme, herunder til hvilke formål og på hvilke betingelser næranalysen (ikke) giver diskursanalytisk mening. Jeg understreger forlods at mit emne er næranalyse i relation til diskursstudier. At næranalyser kan have deres helt selvstændige berettigelse, uafhængigt af det diskursanalytiske afkast, går jeg ikke ind på her.

Diskursstudier

Først et par om diskursstudier i det hele taget: Overordnet kan man sige at diskursstudier beskæftiger sig med ”mediering” i sociale praksisser, dvs. med sproget som medium eller i bredere forstand med andre tegnsystemer (stemmeføring, billeder, gestik, placering i og brug af rummet) som medier for symbolske handlinger og social meningsdannelse. Tegnenes liv *som* socialt liv om man vil.

Diskursanalyse drejer sig om at rykke denne mediering ud af hverdagens transparens og gøre den synlig som en ”middelbar” størrelse. Vi ser i almindelighed ikke medieringen, vi ser igennem den, og det er denne ikke-synlige (men ikke usynlige) optik diskursanalysen gør til sit genstandsfelt. Heri ligger at diskursstudier ikke beskæftiger sig med særligt privilegerede tekster (f.eks. af særlig

---

¹ Dette paper er en redigeret version af et foredrag med samme titel, der blev holdt den 30.3.06 som led i en række forskningsseminarer om diskursstudiers metodologi, arrangeret af Center for Filosofi og Videnskabsteori, Center for Diskursstudier og SPIRIT på Aalborg Universitet.

² Eksempler på næranalytiske discipliner er systemisk funktionel lingvistik, tekstlingvistik, pragmatisk sprogbrugsanalyse og konversationsanalyse.

æstetiske interesse), men derimod med det Gunther Kress har kaldt ”banale tekster”,³ altså ordinære, hverdagslige tekster som for en umiddelbar betragtning ikke påkalder sig særlig interesse. Og det indebærer at diskursanalysen retter opmærksomheden mod noget andet end det Lasswell i sin tid foreslog kommunikationsvidenskaben:

Who

Says What

In Which Channel

To Whom

With What Effect⁴

Det er ikke irrelevante spørgsmål, men det er ikke diskursanalysens. I forhold til disse spørgsmål træder diskursanalysen et skridt tilbage og spørger til kommunikationens ”hvorledes”, dvs. til medieringen af ”who”, ”what”, ”whom”, ”which channel” og ”what effect”. Eller med anden betoning: Diskursanalysen spørger til mulighedsbetingelserne for at nogen kan sige noget til nogen. Først ad den ”omvej” kommer diskursanalysen til de Lasswellske spørgsmål.

Næranalyse

Næranalysen er diskursanalytisk set en særlig måde at studere ovennævnte mediering på. Enhver diskursanalyse er en fjernen-sig fra medieringens umiddelbare transparens, og næranalysen er paradoksalt nok en fjernen-sig vha. ”det nære”. Det er ikke så let at pinde ud hvad næranalyse er, da næranalyse ikke er nogen disciplin, men en samlebetegnelse for at række beslægtede discipliner. Forsøgsvis vil jeg her foreslå to definatoriske kendetegn ved næranalysen:

a) Næranalysen undersøger ikke kun udsagn i deres ”leksikalske kerne” eller propositionelle indhold, men også andre betydende træk ved udsagnet, herunder f.eks. hvordan det modaliseres, hvilke agensforhold der forekommer, hvad der præsupponeres, hvilke instanser (andre end den talende) udsagnet tilskrives, og hvordan det i øvrigt fremstår (klart og entydigt eller fremstammet og fyldt med løse ender).

³ Forelæsning på Center for Diskursstudier, Aalborg Universitet d. 16.8.2004.

⁴ Her citeret i Boyd-Barrett/Newbold 1995, s. 93.

b) Næranalysen undersøger individuelle udsagn i forhold til den større betydningssammenhæng (tekst, artefakt, samtale) de indgår i. Skelner man videre mellem tekster og interaktioner, vil det sige at man i studiet af tekster også betragter disse som betydende former, ikke blot som beholdere for mening; man undersøger teksters ”tekstur” eller det Fairclough har kaldt ”the content of texture” (Fairclough 1995: 5). Og det vil sige at man i studiet af interaktioner, jf. konversationsanalysens indsigter, interesserer sig for hvad det betyder at noget siges netop nu og her, som reaktion på netop de udsagn, og som anledning til netop hine udsagn.

Hertil kan man føje at næranalysen efterhånden også har indoptaget studier af andre udsagn end det rent verbalsproglige; fra det parasprog til billeder, grafik, typografi, kropssprog og senest også placering i fysiske rum (Van Leeuwen 2005). Næranalysen omfatter således forskellige ”modaliteter”⁵ og deres samspil i multimodale tekster eller interaktioner.

Næranalysens værdi for diskursstudier

Ser man med dette udgangspunkt på næranalysens funktion i diskursstudier, vil jeg fremhæve tre analytiske funktioner:

a) Sprogliggørelse: Næranalysen kan bidrage til en sprogliggørelse af analytiske ”intuitioner”. Næranalysens begrebsapparat kan bruges til at klargøre og præcisere noget vi godt kan se er på spil (i diskursteoretiske termer f.eks. en bestemt artikulation eller dislokation)⁶, men netop har vanskeligt ved at sætte ord på. Det hænger sammen med at diskursanalyse som videnskabelig praksis ligger i forlængelse af hverdagslige, reflektive praksisser. Diskursanalyse udspringer af ganske almindelige menneskelige aktiviteter, som den videnskabelige diskursanalyse forfiner, men dog ligger i forlængelse af.⁷

b) Opdagelsesmekanisme: Næranalysen kan bidrage til at skærpe iagttagelsesevnen og derved fungere som en mekanisme til at opdage noget nyt i analysen, f.eks. til at få øje på en anden artikulation end den man ved første øjekast mente at have fæstnet sig ved. Der er i øvrigt en

---

⁵ Eller ”modi”, ”måder” eller ”semiotiske registre”. Konsensus om en god dansk betegnelse er der ikke endnu (se f.eks. Foged Madsen 2005).

⁶ Howarth 2000.

⁷ Hverdagslivet består som bekendt ikke kun af 1.ordens iagttagelser. Et af de mere underholdende eksempler på hverdagslig diskursanalyse er det nu internationalt udbredte ”bullshit bingo”.

glidende overgang mellem sprogliggørelsen og opdagelsesmekanismen, hvilket i sig selv er en diskursanalytisk pointe om mediering: Det er ikke altid til at afgøre hvornår noget præciserer en allerede eksisterende erkendelse og hvornår det ”præciserer” så meget at der snarere er tale om en ny erkendelse.

c) Dokumentation: Næranalysen kan bidrage til at understøtte eller bestride en bestemt læsning, henholdsvis til at underbygge eller afvise at en bestemt artikulation faktisk finder sted.

Næranalysen kan således sprogliggøre, underbygge og producere ”opdagelser” inden for rammerne af mindre detaljeorienterede diskursanalyser. Næranalysen er en produktiv måde at nedsætte læsehastigheden på, komme på afstand af medieringen og derved få bedre øje på den. Arbejder man f.eks. inden for en diskursteoretisk ramme, kan næranalysen anvendes til mere præcist at svare på hvilken artikulation eller dislokation der finder sted. Tilsvarende kan den inden for en Foucaultiansk og vidensarkæologisk ramme anvendes til mere præcist at svare på hvilken konstruktion af objekter, begreber, subjekter og strategier der finder sted (Foucault 2005).⁸

Grænser for næranalyse

Det betyder imidlertid ikke at næranalyse nødvendigvis er af det gode. Tværtimod kan den så at sige let blive for meget af det gode. Lad mig nævne nogle tilfælde af næranalyse som godt kan undværes:

Den *trivielle* næranalyse: Den analyse der går den omstændelige omvej til det vi lynhurtigt ser, og underbygger hvor det er overflødigt at gøre det.

Den *uvedkommende* næranalyse: Analysen af en tekst som er relativt ligegyldig, dvs. knap nok bemærkes og ingen virkning får i det sociale liv

Den *idiosynkratiske* næranalyse: Analysen som nærmest udfolder sig i sit eget sprog, uden anknytning til anerkendte analytiske teoridannelser

---

⁸ For en replik til Foucaults opgør med tekstanalysen, se Horsbøl 2004.

Den *skævvredne* næranalyse: Den analyse der fokuserer på de forkerte detaljer. Forkert ikke absolut betragtet, men set i forhold til det diskursanalytiske anliggende man måtte have

Den *hypersubtile* analyse: Den analyse hvor det subtile i analysen bliver et selvstændigt mål, igen på bekostning af det diskursanalytiske anliggende.

Den *løsrevne* næranalyse: Den analyse der ikke får næranalysen koblet til en analyse af sociale praksisser.

Der er to overordnede pointer på spil i disse afgrænsninger. For det første at næranalyse ikke altid er nødvendig. Det giver ingen diskursanalytisk mening at udsætte enhver tekst for næranalyse; det ville være at skyde diskursanalytiske gråspurve med næranalytiske kanoner. En næranalyse er langt fra altid påkrævet for at opnå den distance til hverdagslivets mediering som er diskursanalysens sigte. Næranalytikeren må derfor ikke blot kunne næranalysere, men tillige udvise *metaanalytisk dømmekraft* i form af en evne at vurdere om næranalysen kan bidrage med noget i forhold til det vi som sociale, semiotiske væsener så at sige kan se med det blotte øje.

Den anden pointe er at det også på disse præmisser er nødvendigt yderligere at dosere næranalysen. Der er masser af tekster som man kunne få noget ud af, men som man i praksis ikke kan nå at analysere i detaljen. Næranalyse er ydermere en tidskrævende proces, hvilket stiller skærpede krav til udvælgelsen af de tekster der skal underkastes en næranalyse. Det elementære, men afgørende spørgsmål er her: Er denne tekst vigtig for den praksis der skal undersøges? Eller omvendt formuleret: Givet et fokus på en bestemt social praksis, hvilke tekster er så væsentlige?

Diskursanalyse undersøger som sagt mediering i sociale praksisser. En bestemt diskursanalyse undersøger en bestemt mediering i en bestemt social praksis (eller et sæt af disse). Næranalysens diskursanalytiske relevans afhænger af om den kan bidrage til at belyse netop denne bestemte mediering i denne bestemte praksis. Det er lakmusprøven. Men samtidig er det – for nu at springe i metaforerne – akilleshælen i næranalytisk orienterede diskursstudier, hvor det ikke sjældent er uklart hvorfor vi skal høre så meget om den nyhedsartikel, annonce eller hjemmeside.⁹

---

⁹ En af de store fortjenester ved den Faircloughske kritiske diskursanalyse er netop dens bestræbelse på at koble tekstanalysen og analysen af sociale praksisser.

Et eksempel

Lad mig med et eksempel anskueliggøre hvordan næranalysen kan situeres i forhold sociale praksisser. Eksemplet er hentet fra en næranalyse, jeg selv har foretaget, nemlig af en af Venstres valgannoncer, bragt i de landsdækkende morgenaviser, op til Folketingsvalget 2005 (Horsbøl 2006). Jeg vil ikke gå ind på selve analysen, men blot skitsere forskellige måder hvorpå analysen af valgannoncen kan blive til mere end tekstanalyse ved at blive situeret i forhold til sociale praksisser.

Det er der mange muligheder for, afhængig af det diskursanalytiske fokus i den undersøgelse næranalysens må formodes at indgå i:

- a) Man kunne lægge fokus på Venstres valgkamp og undersøge om annoncen er typisk for Venstres valgannoncer - og hvordan den i det hele taget relaterer sig til dem. Komplementerer annoncerne f.eks. hinanden, går de samme temaer, de samme diskursive konstruktioner igen? Den sociale praksis man her ville fokusere på, ville altså være Venstres valgkamp og de diskursive konstruktioner af politisk identitet, af forholdet person-politik, af hvad det er relevant at vide når man tager politisk stilling, der karakteriserer Venstres valgkamp på tværs af genrer og medier.
- b) Lidt bredere kunne fokus ligge på de politiske partiers valgkamp, med lignende spørgsmål til de andre partiers valgannoncer og valgkampstekster i øvrigt, f.eks. mht. fremstillingen af forholdet person/politik eller brugen af kontraktspolitik.
- c) Endvidere kunne sammenholde valgannoncerne med en anden praksis, nemlig valgkampen i medierne som den udfolder sig på journalistiske præmisser. Det ville indebære at man inddrog nyhedsdækningen og tv-debatter med henblik på at undersøge hvad der sker når forskellige konstruktioner af forholdet person/politik (for nu at blive ved den problemstilling) støder sammen i en journalistisk iscenesat form.
- d) En anden "nærliggende" praksis man kunne sammenholde valgannoncerne med, ville være andre former for strategisk kommunikation, f.eks. virksomheders brug af annoncer til imagepleje. Hermed ville problemstillingen forskydes til at undersøge hvordan politisk "markedsføring" adskiller sig (hvis overhovedet) fra andre former for PR og marketing.

e) Og endelig – eller rettere; ikke endelig, for det er ingen endelig liste - kunne man i alle ovennævnte tilfælde gå historisk til værks og sammenligne valgannoncerne anno 2005 med tidligere valgkampe. Hvordan fremstillede Venstre sin politik i opposition, hvordan forsøgte regeringen Schlüter at overbevise vælgerne?

I alle ovennævnte tilfælde er genstandsfeltet tekster i det offentlige rum. Men det ville også være væsentligt at undersøge hvordan disse tekster produceres forud for offentliggørelsen og hvordan de tages op i andre sammenhænge efter offentliggørelsen.

g) Således kunne man, hvad det første angår, se på de design- og beslutningsprocesser der ledte frem til udformningen af valgannoncerne (blev der brugt af fokusgrupper, hvilken rolle spillede kommunikationseksperter i forhold til politikere, hvordan forløb samarbejdet mellem eksperter i forskellige modaliteter (tekst, billede, grafisk design)). Det ville forskyde fokus fra annonceteksten som del af en offentlig praksis til annonceteksten om et slutprodukt i et produktionsforløb.¹⁰

h) Og man kunne, hvad det andet angår, undersøge hvordan de politiske annoncer rekontekstualiseres i hverdagskommunikation, hvordan de tilskrives mening ”ude hos modtagerne”. Her ville annonceteksten være et udgangspunkt for kommunikation i private eller halvoffentlige sammenhænge, og spørgsmålet ville være hvordan (hvis overhovedet) diskursivt materiale fra valgannoncerne flyder ind i hverdagslige praksisser.

Ovenstående er et eksempel fra politisk kommunikation, men en tilsvarende øvelse kunne foretage inden for andre praksisfelter; sundhed, religion, økonomi osv.

Fælles for disse eksempler – og pointen med dem – er at det er i kraft at disse små projekter, i kraft af at blive situeret inden for en bestemt social praksis og bestemt problemstilling at næranalysen af den enkelte tekst får diskursanalytisk retning og relevans. Igen kan man sige at næranalysen i diskursstudier har brug for metaanalytisk dømmekraft, nu i forhold til situeringen af næranalysen som social praksis.

---

¹⁰ At det i praksis er uhyre vanskeligt at få adgang til den slags data – velsagtens af gode grunde - er en anden sag.

Desuden får næranalysen i ovennævnte eksempler *forskellig* relevans, afhængig hvilken praksissammenhæng og medieringsproblemstilling man situerer den i. I forhold til den selv samme tekst vil forskellige næranalytiske fokuspunkter således være relevante. Omvendt er der uafhængigt af en konkret diskursanalytisk problemstilling ikke noget svar på spørgsmålet: Hvor skal man næranalysere denne tekst? Inden for næranalysens egne rammer, dvs. relativt til discipliner der kan siges at være næranalytiske, kan man naturligvis give præcise retningslinjer. Men diskursanalytisk set, kan spørgsmålet først besvares når der foreligger en problemstilling angående mediering og et fokus på bestemte sociale praksisser. Og måske er svaret endda at man gør bedst i at analysere en anden tekst i stedet.¹¹

At næranalysens diskursanalytiske udsigelseskraft er betinget af en forståelse af sociale praksisser inden for bestemte felter, betyder at næranalysen må operere på baggrund af en viden som den ikke selv har genereret. Den gode diskursanalytiske næranalyse forudsætter således at næranalytikeren kan andet end sin næranalyse. Selv om denne viden er formuleret i almene termer, som det er tilfældet i mine eksempler, er de sociale praksisser den omtaler, allerede teoretiserede af andre vidensformer, det være sig sociologiske, etnografiske og informationsvidenskabelige. Det betyder på den ene side at næranalyse i diskursstudier som jeg her har skitseret det, lægger op til et interdisciplinært samarbejde mellem tre typer af ”discipliner”; diskursanalytiske teorier om mediering i sociale praksisser, næranalytiske discipliner som leverer analytiske greb til at studere mediering i detaljen og endelig domænespecifikke vidensformer om bestemte sociale praksisser der kan bidrage til at udstikke rammerne for undersøgelsen. På den anden side betyder det at næranalyse som diskursanalyse i princippet anstiller gyldighedsfordringer på alle tre disciplinniveauer. Den er således også kritiserbar på alle tre niveauer: Man kan kritisere de teorier om diskurs og meningsdannelse som undersøgelsen baserer sig på, man kan kigge næranalysen i kortene og anholde eventuelle analysefejl (jf. funktionsværdien ”dokumentation”), og man kan undersøge om inddragelsen af domænespecifik viden er på højde med den eksisterende forskning på feltet. På den måde placerer analysen sig i en udsat position, sårbar over for krydsild. Det er prisen for at forlene næranalysen med større diskursanalytisk udsigelseskraft.

---

¹¹ Jeg vil ikke undlade at bruge det pragmatiske billede på de næranalytiske discipliner en værktøjskasse, hvor man selvfølgelig skal kunne bruge de enkelte værktøjer, men nok så meget skal vide hvornår det er hensigtsmæssigt at bruge dem.

Opsamlende vil jeg således plædere for at bruge næranalyse i diskursstudier. Til sprogliggørelse, opdagelse og dokumentation. Men samtidig vil jeg plædere for analytisk selvbesindelse og udvikling af metaanalytisk dømmekraft, både med hensyn til ”doseringen” af næranalyser og situeringen i forhold til sociale praksisser. Den slags overvejelser er afgørende for den banale brugsværdi af de subtile analyser.

Litteraturliste:

- Fairclough, N. 1995: *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Foged Madsen, B. 2005: *Visuel og verbal retorik i finansiel virksomhedskommunikation: Franske reklameannoncer for banker*. Handelshøjskolen i Århus.
- Foucault 2005 (1969): *Vidensarkæologien*. Århus: Philosophia.
- Horsbøl, A. 2004: Discourse Analysis as a Non-Method of Cultural Research. In: Dorfman, B.(ed.): *Culture, Media, Theory, Practice - Perspectives* : Aalborg University Press, 2004
- Horsbøl, A. 2006: From our plan to my promise. In: Lassen/Strunck/Vestergaard (eds.): *Mediating Ideology in Text and Image: Ten critical studies*. Amsterdam: John Benjamins.
- Howarth, D. 2000: *Discourse*. Buckingham: Open University Press.
- Kress, G./Van Leeuwen, T. 2001: *Multimodal Discourse: the Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Edward Arnold.
- Lasswell, H. D. 1995 (1964): The Structure and Function of Communication in Society. In: Boyd-Barett, O./Newbold, C. (eds.): *Approaches to Media Studies*. London: Arnold.
- Van Leeuwen, T. 2005: *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge.